

Trojanowska, Anna

"Dawna medycyna i weterynaria", pod red. Mariusza Z. Felsmanna, Józefa Szarka, Mirosławy Felsmann, Chełmno 2007 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 53/3-4, 398-401

2008

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Być może, po zapoznaniu się z *Pamiętnikiem*, opinie na temat historii farmacji nie będą jednak tak pesymistyczne. *Pamiętnik* jest wszakże zbiorem ukazującym szeroką skalę zainteresowań badawczych historyków farmacji i różnorodność źródeł, do których sięgają, choć jest też zbiorem nieco nieuporządkowanym, jakby zagubionym w postmodernistycznym wielogłosie. Większość z prezentowanych referatów została oparta na bogatych materiałach źródłowych, a przedstawione w nich zagadnienia odzwierciedlają, jak sadzę, pasję badawcze autorów. Dzięki temu *Pamiętnik* staje się nie tylko publikacją prezentującą efekty badań i pogłębiającą naszą wiedzę, ale również zarysowującą nowe problemy i perspektywy badawcze historii farmacji. Ciekawe ilustracje są istotnym wzbogaceniem przekazu. Jednak niedokładna korekta, spowodowana prawdopodobnie szybkim tempem przygotowania publikacji, pomniejsza nieco walory *Pamiętnika*.

Anna Trojanowska
Instytut Historii Nauki PAN
Warszawa

Dawna medycyna i weterynaria. Praca zbiorowa pod redakcją: Mariusza Z. F e l s m a n n a , Józefa S z a r k a , Mirosławy F e l s m a n n . Chełmno 2007, 541 s.

Dawna medycyna i weterynaria jest hasłem obszernym, trochę niedookreślonym, rozciągniętym w czasie i przestrzeni. Jako tytuł pracy zbiorowej odznacza się też dużą pojemnością, pozwala na połączenie i zestawienie zagadnień oraz wątków należących do dziedzin nauki, dziś często już od siebie oddalonych, odłączonych i przypisanym różnym porządkom, które w przeszłości przenikały się i koegzystowały.

Od najdawniejszych czasów ludzie wspierali swą wiedzę medyczną obserwując i badając zwierzęta. Różne gatunki stawały się wzorcem w poszukiwaniu prawd o ludzkim ciele, fenomenie życia i śmierci, poczynając od podglądania i naśladowania sposobów samo-leczenia się zwierząt, przez studiowanie zwierzęcych zwłok, do wykorzystywania zwierząt w doświadczeniach toksykologicznych i medycznych. Nic też dziwnego, że w dawnym lecznictwie, a także w lecznictwie tradycyjnym wiedza medyczna przenikała się z wiedzą weterynaryjną. W dawnych zielnikach i poradnikach medycznych obok siebie wymieniano leki dla ludzi i zwierząt, a osoby, które posiadały wiedzę o zwierzętach, potrafiły pomóc i w ludzkich cierpieniach. Są jeszcze inne punkty styczności, zwierzęta dostarczały i były źródłem leków. Ale *Dawna medycyna i weterynaria* to nie tylko szukanie wspólnych korzeni w wiedzy przyrodniczo-medycznej, to przede wszystkim przyczynki do historii kształtowania się dyscyplin naukowych oraz

rozwoju wiedzy medycznej i weterynaryjnej, a także, jak czytamy we wstępie autorstwa Mariusza Z. Felsmanna i Józefa Szarka, losy ludzi – „antenatów w zawodzie”, dla których opisanie i rozumienie świata stało się wyzwaniem (s. 7).

Zgodnie z tytułem zbiorów został podzielony na dwie części – *Dawną medycynę* (s. 9–231) i *Dawną weterynarię* s. 233–538; na końcu umieszczono zaś *Spis autorów*. Całość składa się z kilkudziesięciu krótkich, kilkustronicowych komunikatów, obejmujących przestrzeń dziejową od starożytności i wieków dawnych do historii najnowszej i współczesności. Autorami (jak wynika z informacji umieszczonych przy nazwiskach) są przedstawiciele nauk medycznych i weterynaryjnych, pracownicy naukowcy i praktykujący lekarze, a także historycy i etnologowie.

Część pierwsza – *Dawna medycyna* zawiera 17 prac poświęconych m.in. historii zawodu i szkolnictwa medycznego, historii wiedzy medycznej i rozwoju idei opieki nad chorymi oraz obyczajów zdrowotnych i lecznictwa ludowego.

Uwagę historyków nauki przyciągają zwłaszcza te teksty, których autorzy pokusili się o sięgnięcie do ciekawych materiałów źródłowych. W omawianym zbiorze należą do nich m.in. prace poświęcone historii leków. Walentyna Krystyna Korpalska przedstawiła przykłady leków pochodzenia zwierzęcego i leków dla zwierząt, opisanych w nie publikowanych dotąd, XVIII-wiecznych zapisach z zespołu akt rodziny Komierowskich, przechowywanych w Archiwum Państwowym w Bydgoszczy (s. 81–93). Historii środków leczniczych dotyczy także praca Katarzyny Pękackiej-Falkowskiej o XVII-wiecznych toruńskich lekach antyepidemicznych, opisywanych w broszurce *Kurzer Bericht der Leiblichen Artzney* z 1625 r., zachowanej w zbiorach Książnicy Miejskiej w Toruniu (s. 179–200).

Warto również wspomnieć o pracach poświęconych kształtowaniu się opieki nad chorymi. Interesujący przyczynek do historii szpitalnictwa przedstawił Dariusz Chyła w pracy dotyczącej opieki pełnionej przez kler nad chorymi i ubogimi w archidiakonacie włocławskim w XVI w. Autor wykorzystał m.in. dokumenty z wizytacji parafii, opublikowane na przełomie XIX i XX w. w *Monumenta Historica Dieceseos Wladislaviensis* (s. 11–26).

Czasopiśmiennictwo okresu okupacji stało się podstawą pracy współautorstwa Krzysztofa Krajewskiego-Siudy i Krzysztofa Kaczmarka, poświęconej systemowi ochrony zdrowia w Generalnym Gubernatorstwie (95–112). Natomiast materiały publikowane na łamach „Wiadomości Farmaceutycznych”, omawiające regulację prawną zagadnień związanych z receptami, wykorzystała Elżbieta Rutkowska w doniesieniu o receptach i sygnaturach w latach 20. i 30. XX w. (s. 217–224).

Wśród prac zamieszczonych w pierwszej części uwagę zwraca również tekst Mirosławy Felsmann i Mariusza Z. Felsmanna, dotyczący wody jako środka higienicznego u Arabów (s. 43–56). Przedstawiona kwestia jest niewątpliwie ciekawa, ale odbiega nieco od głównej problematyki omawianego tomu i można się

zastanawiać, dlaczego znalazła się w zbiorze, w którym pozostałe prace traktują o dawnej medycynie na ziemiach polskich lub w obrębie kultury europejskiej.

Tematyka prac zamieszczonych w drugiej części jest tak różnorodna, że trudno objąć je jakimś wspólnym hasłem. Można jednak wyróżnić wśród nich kilka głównych wątków. Są to zagadnienia dotyczące historii instytucji naukowo-badawczych, historii i regulacji prawnej doświadczeń na zwierzętach, rozwoju diagnostyki i terapii chorób zwierzęcych czy wykorzystywania surowców pochodzenia zwierzęcego w lecznictwie ludowym, a także omawiające różne aspekty związane z kwestią prawną zdrowotności zwierząt (odnoszące się np. do handlu czy zwalczania chorób zakaźnych, głównie wścieklizny) oraz poświęcone relacji człowiek – zwierzę.

I w tym przypadku, podobnie jak w części pierwszej, autorzy prac sięgnęli do różnych źródeł. Były to głównie materiały drukowane, dawne podręczniki i poradniki weterynaryjne, wydawnictwa okolicznościowe, publikacje zamieszczone na łamach fachowych czasopism, ale także materiały archiwalne. Kilka prac powstało na podstawie badań eksperymentalnych i doświadczeń z praktyki lekarskiej autorów, np. praca Marty Minty poświęcona teratologii (s. 387–399) czy (jak można podejrzewać na podstawie piśmiennictwa) praca Michała Skibniewskiego, Henryka Kobrynia, Heleny Przespolewskiej i Ewy Skibniewskiej nt. wykopaliskowych zwierzęcych szczątków kostnych (s. 421–433).

Nietypowe źródło na temat dawnej wiedzy o chorobach zwierzęcych ujawnił tekst Sławomira Gonkowskiego, poświęcony aspektom weterynaryjnym w procesach o czary (s. 287–300). Autor zwrócił uwagę na fakt, że w XVI–XVIII-wiecznej Polsce osoby podejrzane o czary oskarżano często o sprowadzenie chorób na zwierzęta domowe.

Sławomir Gonkowski ukazał też zarys historii leczenia psów w Polsce (s. 313–326), i odnotował m.in. przykłady polskiego piśmiennictwa dotyczącego leczenia tych zwierząt. Warto przytoczyć kilka szczegółów: w *Zielniku* Szymona Syreniusza z 1613 r. znajdują się najstarsze w Polsce recepty na leki dla psów; a w 1618 r. powstała praca Jana Ostroroga *Myślistwo z ogary*, drugie w Europie dzieło poświęcone kynologii, wykorzystywane jeszcze w początkach XIX w.

Wiek XX w. przyniósł radykalne zmiany w stosunku prawnym i praktyce postępowania lekarzy weterynarii, zmierzające do minimalizacji bólu u leczonych zwierząt. W tym okresie zaobserwowano również zmiany w relacjach właścicieli do zwierząt im towarzyszących. Zagadnienia historii relacji między człowiekiem i psem, zostały omówione w pracy Marty Kupczyńskiej, Michała Skibniewskiego i Marii Makowieckiej (s. 327–341).

Rozwój wiedzy weterynaryjnej, dotyczącej metod i zabiegów leczniczych stosowanych w leczeniu koni, stał się tematem komunikatów współautorstwa Heleny Przespolewskiej, Henryka Kobrynia i Michała Skibniewskiego. W pierwszej z nich przedstawiono historię stosowania w Polsce flebotomii (s. 407–419),

czyli puszczania krwi, zabiegu terapeutycznego, przeprowadzanego u ludzi i zwierząt, i uznawanego za podstawowy zabieg w leczeniu koni, a opisanego m.in. przez słynnego kowala, Konrada Królewskiego w dziele *Sprawa a lekarstwa końskie* z 1532 r. W kolejnej pracy autorzy (wyżej wymienieni) opisali ewolucję technik leczniczych, w których wykorzystywano ciepło, zwłaszcza wielowiekową tradycję tzw. przeżeganie, zabiegu stosowanego w leczeniu koni jeszcze w połowie XX w. (s. 435–446).

Z kolei tematem doniesienia Jerzego Szenfelda, Teresy Melnarowicz i Ireny Szymczak stały się zmienne losach gorzowskiej farmacji weterynaryjnej (s. 459–472). Po wojnie II wojnie w zakładach Dr Schreiber Bakteriologisches und Serum Instytut utworzono oddział Państwowego Instytutu Weterynarii w Puławach, który przekształcono w 1952 r. w Gorzowskie Zakłady Przemysłu Bioweterynaryjnego „Biolet”. Opracowano w nich nowe technologie i receptury, formy leków i preparatów paszowych stosowanych w weterynarii.

Natomiast historię powstania Państwowego Instytutu Weterynaryjnego w Puławach przedstawili Tadeusz Wijaszka i Marian Truszczyński (s. 503–522). Zaczątkiem tego Instytutu był powołany w 1862 r. w Puławach Instytut Politechniczny i Rolniczo-Leśny, który w wyniku kolejnych, licznych przekształceń zmieniał swoje nazwy i charakter, ewoluując ze szkoły wyższej w placówkę badawczą i produkującą biopreparaty, by w 2003 r. uzyskać statut Państwowego Instytutu Badawczego i krajowego laboratorium referencyjnego.

Mnogość prac zamieszczonych w omawianym zbiorze nie pozwala na przytoczenie każdej z nich. Różnorodność tematów i poruszanej problematyki jest atutem tego interesującego tomu, ale ze względu na niewielką objętość poszczególnych prac, można je traktować jedynie jako krótkie przyczynki czy też komunikaty, doniesienia sygnalizujące problem, lecz najczęściej go nie zgłębiające.

Autorzy wstępu, Mariusz Z. Felsmann i Józef Szarek deklarują, iż *Dawna medycyna i weterynaria* została pomyślana jako pierwszy z tomów popularyzujących doświadczenia i błędy ludzi kształtujących wiedzę medyczną i weterynaryjną, nie precyzują jednak, jakiej tematyki będą dotyczyć tomy następne. Niejasne są również okoliczności powstania omawianego tomu. Choć na stronie tytułowej widnieje logo Collegium Medicum UMK oraz UMW [Uniwersytetu Mazursko-Warmińskiego], nic nie wiemy o roli, jaką te instytucje odegrały przy powstaniu omawianego dzieła. Słabą stroną zbioru jest również korekta.

Całość jawi się więc jako powstały w trudnych do określenia okolicznościach zbiór krótkich doniesień – sygnałów, mogących zainteresować a nawet zaintrygować czytelnika, lecz nie zawsze dających wyczerpujących odpowiedzi.